

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Зіскіна Олександра Семеновича** *«Інститут соціальної держави: підходи до модернізації в умовах новітніх викликів»*, представлену на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми модернізації соціальної держави, яку досліджує О. С. Зіскін, обумовлена кількома важливими чинниками:

– *по-перше*, криза інституту соціальної держави уже триває понад півстоліття і з часом лише посилюється. Очевидно, що цей колись перспективний, бажаний для держав інститут функціонує незадовільно, а відтак має бути якнайшвидше реформований. Однак напрямки таких змін наразі нечіткі та доволі суперечливі, а відтак політична наука може запропонувати їх систематизацію та випрацювання наукового бачення перспективи інституту соціальної держави;

– *по-друге*, недостатньо дослідженим з позицій політичної науки є вплив на соціальну державу технологічного прогресу та глобалізації (найперше – з урахуванням розпочатої у 2008 році глобальної фінансової кризи, яка спровокувала наступні кризові явища);

– *по-третє*, актуалізується питання створення «нової архітектури» добробуту, в конструюванні якої є багато сценаріїв, один з яких – впровадження безумовного базового доходу. Нові сценарії пропонують як потенційно ефективні механізми соціальної політики, так і такі, що

викликають застереження з огляду на недостатність емпіричних даних. Ці питання потребують наукового обґрунтування.

Попри доволі широкий спектр досліджень про соціальну державу, саме процеси її модернізації вивчені недостатньо в силу динаміки реформаційних процесів. Власне рецензована дисертація спрямована на активізацію наукового дискурсу щодо напрямків модернізації соціальної держави в умовах поточних викликів. Погодимось з дисертантом у тому, що глобалізація та технологічний прогрес є водночас і викликом, і шансом-перспективою для соціальної держави. Якщо цей виклик людство уже відчуло, то перспективи – наразі нечіткі. Саме тому процеси модернізації соціальної держави вимагають наукового вивчення та прогнозування.

Тема та зміст дисертації пов'язані з науковими дослідженнями кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», а саме з плановою науково-дослідною темою «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів».

Теоретична цінність дисертації О. С. Зіскіна, на нашу думку, полягає у формуванні наукових уявлень про: 1) еволюцію інституту соціальної держави від становлення до нинішнього кризового стану; 2) комплекс чинників, які видозмінюють класичні моделі соціальної держави; 3) вектори модернізації інституту соціальної держави; 4) безумовний базовий дохід як один з потенційних інструментів реформування соціальної держави.

Практична цінність дисертації О. С. Зіскіна полягає в можливості урахування виведених автором тенденцій в процесах реформування соціальної політики України, яка лише розбудовує свій національний інститут соціальної держави, але має в цьому процесі відповідати світовим трендам.

У дослідженні О. С. Зіскіна простежується чітка **наукова новизна**. Найперше, вона увиразнена в тому, що дисертантом: 1) з'ясовано комплекс

проблем, які спричиняє економічна глобалізація щодо нордичної, неоліберальної та консервативної (корпоративістської) моделей соціальної держави; 2) розкрито роль технологічного чинника у зміні конфігурації інституту соціальної держави, а також визначені можливих механізмів пом'якшення впливу цього чинника; 3) з позицій політичної науки проаналізовано безумовний базовий дохід як один з потенційно можливих векторів реформування соціальної держави, оцінено перспективи його впровадження; 4) доведено спільну траєкторію реформ усіх моделей соціальної держави в напрямку до активізації працездатної особи, побудови держави соціальних інвестицій. Дисертант уперше в вітчизняній політичній науці узагальнив зарубіжний досвід пілотних проектів щодо впровадження безумовного базового доходу на прикладі ряду країн. Відзначимо, що досі в вітчизняній політичній науці безумовному базовому доходу не давалася наукова оцінка.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне й емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих здобувачем наукових праць, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних загальнонаукових і конкретно наукових методів дослідження.

Основні ідеї, положення та висновки дисертації викладені О. С. Зіскінім у дванадцяти публікаціях: шістьох статтях, які опубліковані у фахових наукових виданнях з політичних наук та шістьох тезах виступів на науково-практичних конференціях. Опубліковані наукові праці, дисертація та її автореферат достатньо повно відбивають результати проведеного О. С. Зіскінім дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату є ідентичний основним положенням дисертації.

Зауважимо, що предмет дослідження здобувача є надзвичайно динамічний, адже нині не лише економічна глобалізація та технологічний

прогрес, а й зміни демографічної структури, міграційні процеси, пандемія коронавірусної інфекції та низка інших проблем послаблюють стійкість соціальної держави. Перебування інституту соціальної держави в зоні ризику, поява щораз нових проблем функціонування соціальної сфери зумовлює низку дискусійних положень, що вимагають подальшого обговорення. До них, зокрема, віднесемо наступні.

1. Автор вважає, що новітній дизайн соціальної держави розвинені держави проектують значною мірою узалежнено від інституціоналізованої прихильності до котроїсь з класичних моделей соціальної держави, тобто нордичної (соціал-демократичної), консервативної (корпоративістської) або ж ліберальної. Водночас далі по тексті роботи ми бачимо виклад авторської думки про те, що класичні моделі соціальної держави мають спільну траєкторію реформ – активізація працездатних, побудова держави соціальних інвестицій і под. Відтак, автору дослідження доцільно більш чітко пояснити, чи стираються відмінності між моделями соціальної держави, або ж вони, модернізуючись, все ж зберігають особливості, притаманні саме цим історично існуючим моделям.

2. Дисертант використовує в ході аналізу проблематики соціальної держави тему наростання популізму. Однак з авторського вкладу не є зрозуміло: соціальна держава стає ще більш уразливою саме від популістського дискурсу, або ж, можливо, популізм наростає у відповідь на проблеми функціонування інституту соціальної держави? Також вбачаємо за доцільне ширший аналіз позицій (програм, передвиборчих меседжів тощо) популістських партій у провідних державах щодо реформи соціальної держави.

3. Дисертант використовує у роботі неусталене в науковому політологічному дискурсі поняття «сіра держава добробуту». Можна робити певні припущення про те, який зміст вкладає автор в це поняття, проводячи певні паралелі зі «сірою» тіньовою економікою. Вважаємо, що такого типу

неологізми з доволі публіцистичною формою представлення потребують пояснення для оперування ними в науковому тексті.

4. Вважаємо, що автор не виправдано приділив вкрай недостатню увагу гендерним причинам модернізації соціальної держави. На нашу думку, зміна партнерських відносин і сімейних форм життя, а також інші чинники гендерного характеру, не меншою мірою впливають на інститут соціальної держави, аніж технологічні новації чи зміни, зумовлені глобалізацією.

5. Після загострення в межах ЄС у 2015 році міграційної кризи, вплив міграційного чинника потребує ретельного вивчення. Наскільки ефективними виявилися різні моделі соціальних держав в умовах збільшення кількості шукачів притулку в останні роки? Можливо, проявилися нові проблеми у функціонуванні соціальної держави саме на тлі збільшення міграції з зон збройних конфліктів Північної Африки та Близького Сходу?

Наведені міркування не впливають на високу оцінку дисертації О. С. Зіскіна, не знижують її наукової та практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на актуалізацію наукового дискурсу щодо порушених у дисертації проблем. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною. Дисертація О. С. Зіскіна відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Тема дисертації є актуальною, її структура добре продумана, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані у роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, що виявляється в політологічній концептуалізації процесів модернізації інституту соціальної держави під впливом економічної глобалізації та технологічної революції. Основні результати належно представлені в опублікованих працях О. С. Зіскіна. Висновки до розділів, загальні висновки дисертації є обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Зміст

автореферату відповідає змісту дисертації та не містить інформації, що не наведена у дисертації.

Представлена до захисту дисертація О. С. Зіскіна є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки. Дисертація О. С. Зіскіна, її автореферат, публікації підготовлені на тему дисертації «Інститут соціальної держави: підходи до модернізації в умовах новітніх викликів», відповідні «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Уважаємо, що здобувач Зіскін Олександр Семенович за умови успішного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету
«Одеська морська академія»

Ярова Л. В.

